

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ
XXV

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности, од 25. децембра 2018. године, на основу реферата Александра Ломе, редовног члана САНУ, Слободана Реметића, редовног члана АНУРС, и др Јованке Радић, научног саветника у Институту за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Александар Лома, редовни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, др Јованка Радић, научни саветник у Институту за српски језик САНУ (секретар Уређивачког одбора), Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, и проф. др †Љиљана Црепајац

Главни уредник
АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД
2018

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

ТОПОНОМАСТИЧКЕ БЕЛЕШКЕ СА ГОРЊЕ НЕРЕТВЕ

Милош Окука, *Ономастика Доњег Борча* (Академија наука и умјетности Републике Српске, Монографије књига XXXI, Одјељење књижевности и умјетности књига 20, главни уредник академик Рајко Кузмановић, одговорни уредник академик Драгољуб Мирјанић, уредник академик Слободан Реметић), Бања Лука 2018, 592 стр.

Наш истакнути слависта Милош Окука, који је добар део свог радног века провео у иностранству, овом књигом се на најбољи начин одужио своме завичају, Доњем Борчу, пределу у Херцеговини око горњег тока Неретве. Окосницу монографије чини на терену прикупљена грађа, али је у жељи да пружи заокружену слику аутор користио расположиве историјске изворе и секундарну литературу. Уводни део пружа основну информацију о територији и прошлости области, њеном становништву и његовом говору. Језгро књиге чине детаљни описи 31 насеља, где је за свако дат попис микротопонимије и антропонимије; сва имена су акцентована. У следећим поглављима та се грађа подвргава творбено-семантичкој анализи, најпре топоними, затим антропоними; за једне и за друге узимају се у обзир и историјске потврде. Топономастичка грађа дата је и узбучена у „Рјечник топонима и хидронима“ на преко 50 страница.¹ На крају су придодати регистри личних имена и географских назива.

Аутор заслужује искрено признање за обиље података које је прикупио и пред нас изнео, добар део којих би без његова труда пао у заборав,² а који у свом збиру омогућују разнолике, плиће и дубље, уже и шире увиде у прошлост Херцеговине, језичку, културну и етничку. Стога није чудо што је читање ове књиге, у нашем случају, уродило бројним белешкама, које смо овде сабрали и распоредили према тематским круговима сопствених интер-

¹ Ту се не упућује на странице, али је уза сваки податак наведено (скраћено) име насеља преко којег се он може наћи у основном тексту.

² По његовој „Уводној ријечи“ (стр. 9), у Доњем Борчу је данас као и у многим другим готово сасвим обезбљујеним областима српског језичког простора живот практично замро.

есовања, унапред се мирећи са тим да не можемо овим освртом обухватити све њене аспекте.

Неке опаске о хронолошкој раслојености топонимије Доњег Борча

Предсловенски остаци

Опште правило гласи да је најстарији ономастички слој на једном тлу заступљен пре свега именима већих водотокова. Овде је такав макрохидроним *Неретва*. Окука га бележи са акцентом *Нерѣтѡва*, етник *Нерѣтѡлани* (330), који је и Вуков. Обичнија у књижевном језику варијанта *Неретва*, без дужине на *-e-*, тачно одговара пољској паралели *Neretwa*, како се зове језеро и река која из њега истиче, притока Западног Буга, и има основа претпоставка да су је Словени при свом досељењу у ове крајеве пренели са севера. Доњоборачка и Вукова варијанта са дугим *e* указује на *ę у другом слогу као рефлекс таутосилабичног *en* у средњовековном латинском и италијанском називу Неретве *Narenta*, који се сигурно своди на предримско и предсловенско име реке, посредно посведочено у античко доба племенским именом *Narensii*, *Ναρήνσιοι*.³ Облик *Neręētva > *Нерѣтѡва* било би дакле одраз супстратног хидронима, преобликован у словенским устима према моделу познатом из старе постојбине. Чисто фонетским путем, *Narenta* би се одразило као *Noręta > *Норѣтѡ, уп. близу ушћа Неретве име потока *Норин* настало преко *Norynъ од античког имена града *Narōna*, које је очито било у вези са именом реке (Schramm 1981: 302). Осим измењеног вокализма у првом слогу, плод укрштања са словенским хидронимом био би и завршетак *-тѡва*, пољ. *-twa*, изворно можда *ū*-основа, прасл. *Nerety, *Neretъve*.⁴ Још понеко име на овом простору могло би бити супстратни остатак упркос недостатку старијих помена, на пример ороним *Прѣњ* (529), за који нисмо у стању да предложимо словенску етимологију.⁵ Муслиманско презиме *Сидморин* у Клињи, посведочено још 1585. (401), свакако је у вези са латинским

³ Са варијантама *Naresii*, *Ναρήνσιοι* које одражавају вулгарнолатински изговор, уп. Schramm 1981: 301. Није јасно да ли је домородачко лично име посведочено на натпису из Коловрата код Пријепоља *Narens* скраћен лик вулгарнолатинског етника *Narens(i)us* (од којег је епиграфски посведочен женски род *Narensa*), или *nt*-основа типа *Plarens*, *Plarentis*, на каквој се заснива и хидроним *Narenta* (Лома С. 2004: 39 д.).

⁴ Можда негирана сложеница од корена који је у летонском *retēt*, *reṭu* 'отврдњавати' у значењу 'река која се не леђи', са којим су неки поредили рус. *ретивый* 'усрдан, горљив', стсл. *рѣтъ* 'ревност', *рѣтити* 'надметати се', уп. Фасмер 3: 475 и стсрп. *Ретивац* (1198, Немањина повеља Хиландару, данас *Ретимље* код Ораховца), *j*-посесив од ЛИ *Retivъ.

⁵ Сазвучност са рус. *Пренъ*, поток у Брјанској области, може бити случајна. Уп. синтагму *Прѣњ дб* у Катунима (255).

хагионимом *Сѿоморија* < *Sancta Maria*, који се из Приморја раширио у дубину копна (*Сѿоморине* у Босни код Илијаша, в. Лома 1987: 8 д.), али то је већ хришћански нанос раног средњег века.⁶

Рани словенски слојеви

У најстаријем слоју словенског именовања на српском тлу као посебно архаична категорија издвајају се *j*-посесиви од иначе непосведочених или давно избочајених личних имена. Таква су овде имена села, оба посведочена од 1585, *Тѿмишља* f. (202, 319), са варијантом *Томишље* (RJA 18: 459), од *То-мѿслъ (или, пре, *Тѿми-мѿслъ),⁷ *Тухѿбић*, са варијантом *Тухѿбића* f.⁸ од *Тухѿ-бытъ.⁹ Име села *Недавић* (115), такође забележено у раним турским пописима,¹⁰ пре него ли патронимик на *-ић(у)*,¹¹ биће *j*-посесив од *Ненавид, с обзиром на мтоп. *Ненавије* у суседном селу *Трешњевици* (212).¹² Изворни

⁶ Са Порфиригеновитом тврдњом да су Неретљани дуже од околних Словена остали пагани могло би се довести у везу старије презиме властеоског рода Санковића *Боголенец*, посведочено 1306 (333, уп. 339), можда подругљив надимак *bogo-рѿн-ьсь ‘онај који распиње Бога, богопротивник’.

⁷ Витезовић у свом речнику име *Томир* интерпретира ‘ессе расет’ (RJA l.c.), , тј. *ѿо* (*je*) *мир*, али пре него ли средњи род показне заменице у првом делу треба претпоставити императив од *ѿотити ‘мучити’ као у стхрв. *Томислав* (*Tomislao rege* 924), *Tomidrag* (Нин, 1072) (id. ib.), уп. још *Томиловац*, село код Фоче у Босни: *Тѿми-мѿслъ, *Тѿми-миръ, *Тѿми-миљ, одакле са хаполошким упрошћењем **Тѿмими-* > *Тѿми-*.

⁸ 218 д.; у регистру на стр. 537 дат је другачији нагласак: *Тухѿбић*, уп. у селу Обадица мтоп. *Пѿѿи* у *Тухѿбића* (122, 530) и лик са испадањем *-x*- и вокалском контракцијом *Пѿѿи ѿро Тѿбићкѿ[x] чѿѿрѿ* Пресједовац (164, 530).

⁹ Други *Тухѿбић* је врх код Фужина у делничком котару, 1657. *Tuchobich* (по RJA 18: 889). За елементе сложеног имена уп. *Tuhoraj*, брдо на Крку, 1443. *vrh Tuhoraja*, 1644. *na Tuhoraji* < *Тухѿ-rad-јъ, *Tuhovija* 1451. старо село код Книна < *Тухѿ-vid-ја, као други члан **-тихъ* у *Доброѿѿи*, планина код Жепе. За *-бић* < *-byт-јъ* уп. *Велебић* у Срему, *Велебици* у Албанији код Берата, пољ. *Wielobycz*, стпољ. ЛИ *Wielebyт* (Rospond 1983: 145); први члан **byт(о)-* у *Биѿѿорѿ*, планина у западном делу Горског котара; село код Фоче < *Byтѿ-rad-јъ (уп. доле нап. 12).

¹⁰ Мезра (селиште) *Недавић* 1468/9. (Алићић 2008: 144), село и мезра *Недавићи* 1585. (Алићић 2014: 320–321). Неидентификовано село „Неравије“ у нахији Бистрица 1475/7. (Алићић 1985: 20) лако би могло бити погрешно прочитано *Недавије.

¹¹ На стр. 264 наводи се предање по којем је село добило име по некадашњој породици *Недавић* која се иселила у Загарач, као и народна етимологија, која га изводи од *не да ви ић* (= *ич*, турцизам!).

¹² Развој *ћ* > *ј* на овом терену замислив је у устима неких досељеника са запада, али пре него ли системска промена својствена шћакавским говорима где је *меја* = *међа*, овде ће бити посредни развој у ктетику *ненавићски, *Ненавићци > *ненавијски, *Ненавијци*, одакле је онда повратно изведено *Ненавије* (универбизовано од *Ненавијске њиве или сл.), уп. ОП 19–20/2009: 749 са нап. 15 и доле стр. 311; исто се објашњење може применити за *Биѿѿорѿ* < *Биѿѿорѿ* код Фоче (в. горе, нап. 9). Данас је *недавићкѿ*, *Недавићани* (118). На стр. 320 споменути локалитет *Повај до* код села Лука у општини Коњиц, уписан у дефтер из 1585. као село „Повај Дол“ (Алићић 2014: 347) биће *Ро-vad-јъ, *j*-посесив од ЛИ *Рѿvадъ, уп. рус. хидроним

облик био је дакле *Ненавић, уп. *Љубораћ*, име мезре уписане у тур. попису уз село Стране (319), од ЛИ *Љуборад*. За антропонимску употребу прасл. *nenavidь ‘мржња, завист’ и њеног синонима *nenavistь уп. *Ненавишиѣ*, како се звала средњовековна жупа и потом нахија у северној Босни око Модриче и Градачца (Šabanović 1982: 173), даље стерп. ЛИ *Завидь*, *Мръзѣнь* (РКС). У ову групу спадао би и некадашњи топоним *Тушимља*. У турском попису из 1468/9. Аличић међу селима из овог дела Херцеговине (нахија Загорје) чита *Тушимла*. а у оном из 1475/7. *Тушила*, да би најпре у овом другом препознао данашња (Горња и Доња) Тушила у Трнову (Aličić 1985: 463), а онда доцније претпоставио да је *Тушимла* из старијег пописа — где је уписана у нахији Ком уз назнаку да припада Загорју и да је пуста — исти топоним, јер је, по њему, село Тушила „često upisivano u području Trnova, ali i području Zagorja, odnosno Kalinovika i Konjica“ (Aličić 2008: 146). Но тешко се може повући знак једнакости између *Тушила*, што је множина средњег рода (у *Тушилима*), која претпоставља прасл. *tušidlo од *tušiti ‘гасити’, можда место где се гасио креч, и *Тушимља* (тако треба читати, а не „Тушимла“), што је једнина женског рода посесивног придева на *-jь*, f. *-ja* од личног имена. Пре је могуће да и иза записа из 1475/7. прочитаног *Тушила* стоји *Тушимља*. Једно село *оу њасѣ тоушимли* помиње се већ 1316. у Бањској Хрисовуљи, а постоји под тим именом и данас код Новог Пазара; има тачне паралеле у пољ. *Tuszimia*, рус. *Тушемля* и мак. *Тушим*, што су све *j*-посесиви од личног имена *Tušimъ, скраћеног од *Tušimirъ (Лома 2013: 219), где је антропонимски корен **tux-* као у горе објашњеном имену *Тухобић*; истог порекла је *Тушиље* у Дреници < *Тушимље,¹³ а најближа Борчу је данашња *Тушина* у Дробњацима, која се у народним песмама помиње и као *Тушимња*.¹⁴ Данашњи облик, који даје привид изведенице на *-ина*, развио се фонетски у ктетику *ѡушимљски > *ѡушимски*¹⁵ > *ѡушински*. Тај развој отвара пред нама могућност да са топонимом из турског пописа повежемо *Тушин дѡ* у Селима (182, 184), претпоставивши и овде развој *ѡушимски > *ѡушински* и упрошћ

Поваж у сливу северне Двине. Занимљив је и развој топонима *Градисалићи* забележеног 1475/7. („Градисалићи“, Aličić 1985: 408), данас *Грајселићи* код Калиновика (Окука пише *Грајселићи*, 304), где имамо синкопу *-и-* и прелазом *д* испред *с* у *ј*; уп. стерп. *Градислаликъ* од ЛИ *Градиславъ* (РКС, Грковић 1986: 67).

¹³ Лома 2005: 24; занимљиво је да су и овај топоним погрешно интерпретирали као *Тушило* (в. ОП 19–20/2009: 747).

¹⁴ А. Лома у Detelić 2007: 438. Тамо ми је промакло да је изворни лик овог топонима *Тушимља* (*Горънѣ Тѡшимълѣ, ѣ Тѡшимъли ѡ Горънои*) посведочен у једном само делимично читком запису из 1690. (ЗН 7184^о) који говори о походу колашинских Турака на Дробњаке (§ *Дромънациѣ*), где се после Горње и Доње Тушимље и Косорића помињу суседна села Пошћење (*на Посѣнѣ*), Придворица и Комар(ница), те нема сумње да је реч о данашњој Горњој и Доњој Тушини.

¹⁵ Као *будимљски* > *будимски* (ктетик од *Будимља*, дан. Беране), уп. Лома 2013: 38 д.

ење првобитне синтагме *Тушински дол у *Тушин дѳ*, слично као што се *Ќвћин дѳ* у Селима најлакше тумачи као сажимање од *Ойћински дол.¹⁶ Придев на *-јь* биће по образовању ороним *Јагомѳр* у Поријама (158); такав топоним *Јагомир* постоји и код Сарајева, а антропоним *Јагомир* фигурира у народној загонци Новаковићеве збирке (РЈА 4: 416), варијанта *Јакомѳр* забележена је као име врха од 1436 т. у Катунима (256).¹⁷ Осим индивидуалне, *j*-посесиви могу изражавати и колективну припадност, што је случај са самим именом области *Борач*, које је чест назив средњовековних утврђења са значењем ‘град бораца’ (Лома 2013: 35).

Млађи тип представљају двочлане синтагме са *j*-посесивом у функцији атрибута. Ту деривациона основа може бити такође антропоним, нпр. *Давчѳ главица* у Језеру, са *вч* < *ѳч* од ЛИ *Давьць* (Грковић 1986: 74), или зооним: *Врѳнчѳ дѳла* у Језеру;¹⁸ за овај тип карактеристичан је одређени придевски вид: *Ќрљѳ градац* брдо у Трешњевци (206, 211), од *орао*, *Пљшчѳ дѳ* у Странама (190) од *ѳлѳска* ‘Motacilla’. *Прућна лѳз* у Гапићима и Трешњевци (292) неће бити *j*-посесив од *ѳруѳи*, него партицип, можда од *ѳрѳѳи се* ‘парничити се’ или од *perti, *рѳрѳ* ‘затварати, спречавати’. Код ликова на *-њ* < *-n-јь* присутна је депалатализација, нпр. *Шћѳѳѳан дѳ* у Поријама, и губитак конгруенције, што топониму даје лик сраслице, нпр. *Шћѳѳѳан брѳдо* у истом селу (159).¹⁹

Посесивни суфикси *-ов* и *-ин* остали су, за разлику од **-јь*, до данас продуктивни и самим тим богато су заступљени и у топонимији Доњег Борча. Издвајамо два универбизована лика која су свакако веома стара. *Вишева* је стари назив за горњи ток Неретве и жупу око њега који се није до данас очувао, а помиње га најраније Поп Дукљанин у лику *Guisemo*; у доцнијим латинским записима XV века је *Vis(s)euca*, у рано доба турске власти нахија *Вишева* (12 д.); у питању је присвојни придев од ЛИ *Vyšь, насталог хипокористичним краћењем од *Vyše-slavь (или сл.), уп. у Пољској *Wyszowa* 1581, данас *Wyszowa* (Nieskula 1971: 230), топоним *Vyšovice* у Моравској

¹⁶ Алтернативно може се допустити *оѳћин* < **obt'in-ѳнѳ*. За одбацивање *-ски* у двочланом називима уп. и *Палеж дѳ* у Селима поред *Пѳлешкѳ ѳдѳѳок* у Језеру и Улогу.

¹⁷ У ову групу формално спада *Мѳрославѳе*, брдо у Баку и суседним Селима (72 д.; 183), али се чини да је тај назив млађи од претходно размотрених, пошто је изведен од личног имена које није излазило из употребе, и да је релативно скоро универбизован из синтагме *Мѳрославѳе брдо, која би спадала у следећу скупину.

¹⁸ Од *врѳнац* у значењу ‘црн коњ’ или ‘птица корморан’, мада се не може искључити ни антропонимска мотивација.

¹⁹ Тако у Обљу *Рѳмѳнѳ гѳра*, *сѳѳѳѳе* по имену суседног села *Рѳмани* (259), где се очувао фонетски лик, али не и род придева. Топоним ‘Радован дол’ који Аличић чита у турском попису из 1585. у оквиру села ‘Борија’ и означава као непознат (Aličić 2014: 324) вероватно је данашњи *Рѳдовин дѳ* у Језеру и Сусјечном, недалеко од Порија. Лик *Срн дѳ* у Трешњевци (287) најпре је придев на **-ѳнѳ*: *Сѳрнѳнѳ долѳ.

= стсрп. патронимик **Вышевиѣ** у Дечанским хрисовуљама (Грковић 1986: 61). У данашњем орониму *Велејин* чува се назив старог града познатог из извора XV века где се пише *Vel(l)etin, Welletin* (15); турски извори поред *Велејина* помињу и његово подграђе *Подвелејин* (303, 307); највероватније је то придев од Од ЛИ **Velęta*, као и идентичан пољски топоним *Wielęcın*.²⁰

Тип патронимика на *-ићи* заступљен је неколиким старинским топонимима, који чувају успомену на средњовековне властеоске родове, као *Градисаљићи > Грајсељићи* (в. горе, нап. 12), *Љујсићи > Љуџићи* (109, 263, 315, 316, 317, 330), где је у основи хипокористик *Љујса* од стсрп. **Лювьславь**, уп. и презиме **Лювьсалик** (Грковић 1986: 115–116), *Виховићи*, тако већ 1475/7. (303), од **Vixъ*, хипокористика од **Vito-*, **Vido-slavъ*, *-mirъ* или сл., уп. у Пољској *Wichowo* од 1383. (Nieskula 1971: 219); *Зеломићи* код Калиновика, од 1468/9. (305), од ЛИ **Zęlomъ*, хипокористика типа *Борис* од *Борислав* од неког имена попут **Zęlomyslъ*, одакле је пољ. топоним *Zielomysł* (Svoboda 1964: 98), за *zęlo* ‘веома’ као први члан сложених имена уп. стсрп. **Зѣлодѣагъ** (Грковић 1986: 101).²¹

Има и знатан број етимолошки непрозирних имена, која могу бити веома стара, чак и када за њих не располажемо ранијим поменима, као што је случај са селом *Бѣк* (70). *Прѣшѣиштиа* (у *Пришѣишѣима*), заселак Клиња (93), биће, са икавским рефлексом јата и асимилацијом *с – ш > ш – ш*²² од **Прѣсуиштиа* (*Тројица*), уп. српсл. **тѣоица прѣсоушѣна** MS 539 (1495) према гр. ἡ Ὑπερουσία Τριάς, што би указивало да је ту некад била православна црква Св. Тројице.²³ Село *Плачѣкѣс* (146 д.) са етником *Плачѣкѣжанин* и ктетиком *ѣлачѣкушѣи* 147 изгледа да се испрва звало *Плачѣгуз*, како му име пише Михајловић 1992: 151, изводећи га од глагола *ѣлакаѣи* и именице *гуз*, уз коментар: „Пошто није сачувана никаква легенда о постанку овог места, могу се претпоставити две ствари: или се односи на извор, или на човека мекушца, где се именица *гуз* може схватити у смислу *pars pro toto*“. Он очито мисли на глагол *ѣлакаѣи*, но у обзир би дошло и *ѣлакаѣи*, као подсмешљив назив за муслимане који узимају абдест; село је док није опустело било муслиманско.

²⁰ Занимљиво је да и на Косову код Грачанице има стара тврђава *Велејин*, те не треба искључити да је посреди некакав описни или метафорични назив, можда **Veletinъ* ‘див’ (?).

²¹ Село које Аличић у дефтеру из 1477. (Aličić 1985: 466) чита „Залухићи“ лако би могли бити Зеломићи, мало пре њих уписана је Жежепросина (између су два неидентификована села, *Заври* и *Вриани*), која је у претходном попису из 1468/9. непосредно пре Зеломића (Aličić 2008: 135).

²² Уп. у истом селу назив њиве *Прѣишѣиште* (98) < **ѣросишѣиште* ‘место где је гајено *ѣросо*’.

²³ Уп. 94: „Клиња је старо насеље. У близини кућа налази се некропола са 86 стећака ... један сандук је украшен мотивом крста“.

Дијалекатске црте

Од појава у домену фонетике укажимо најпре на облик *Дџумба*, како се зове шума у Улогу (242), због могућности да је у основи прасл. *dǫbъ ‘храст’, одакле је с.-х. *дуб*;²⁴ назал се могао очувати у устима несловенског, влашког живља.

На овом, источнохерцеговачком простору занимљива је судбина гласа *х*, који се начелно код православних не изговара док се код муслимана чува (нпр. *Расџовац* : мусл. *Храсџовац* 172), те га Окука кад постоје обе варијанте пише у угластој загради, нпр. *Јѣ[х]овача* (291). Но има изузетака. *Мѣљѣиѣ* у чисто муслиманском селу Гапићима (279) требало би да су *Хмељѣиѣ. Село читано у турским пописима као *Хлахови* 1468/9 (Aličić 2008: 137), 1475/77 (id. 1985: 24), *Хлахол* (id. 2014: 300 д.) свакако је данашње *Влахове* код Калиновика (319),²⁵ где се само друго *х* очувало.²⁶ И ороним *Ќруфа* у Обљу (136) < *Хоругва забележен је само тако, без почетног *х*-. Прасл. *xorǫgy*, -*ъve* ‘застава, бојни знак’ иначе је посведочено у топонимији као деминутив на -*ица*: стрп. планина *Хорџуџица* у Светоарханђелској повељи цара Душана на подручју данашње Мокре Горе; 1209. *Horonguiza*, данас *Ругвица*, име рукавцу Саве код Загреба (уп. Skok 1: 680). Најближу паралелу доњоборачкој *Оруфи* представља *Оруфица*, планина западно од Чајница, са истим гласовним развојем, где је *х*- отпало а -*гв*- се развило у -*ф*-, очито преко -*хв*-.

Рефлекс *šč је штокавски, уп. називе земљишта *Шѣиѣ* у Обрњи, *Шѣиѣ* у Селима и Трешњевици; *Прибиѣиѣ рѣван* у Тухобићу није шѣкавизам, већ плод вокалске синкопе.²⁷ Мешање *ч/ћ*, карактеристично за муслиманске говоре, као да имамо у дублети *Ћѣоѣина* или *Ћѣоѣово врѣло* у Љусићима, према *Ћѣоѣина* њива, пашњак у Крушчици (нису суседна села). Изворни ће бити лик на *Ћ*- (*Тѣхоѣина, истог порекла као име реке у сливу

²⁴ Облик није морфолошки јасан; могао би изворно бити двојина ‘два храста’, или архаичан придев типа пол. *Dęba, Dębe*, као у Пиви *Дубѣ*, у *Дубѣј* (Цицмил-Реметић 2010: 192). У турском попису из 1585. чита се „Дуба“ као назив њиве у Малим Дољанима (323, по Aličić 2014: 311).

²⁵ И Аличић и Окука бележе га као непознато.

²⁶ Село *Хлахоли* из повеље кнеза Лазара манастиру Ждрелу у Браничеву су данашње *Велико Лаоле* на Млави (Младеновић 2003: 30, 37). Првобитно је то родовско име, изведено од редуликоване основе *xol-xol- у чеш. *chlácholiti* ‘умиривати, стишавати’, уп. у рус. топонимији *Холохолка*, *Холохолња*, струс. *Холохолна* XIV в. (ЭССЯ 8: 60 д.), пол. *Chłochol* 1519. (SHG s.v.), чеш. *Chlácholov* вис у Бескидима; могуће је да се подсмешљиви надимак за Украјинце, *хохол*, своди путем дисимилације на *xolxolъ. Исти предлогак *Хлахоли дао је у Пеку *Влаоле*. Замена *х*- са *в*- у иницијалној позицији могла је бити условљена прирастањем предлога *въ али и народном етимологијом према *Влах*.

²⁷ У регистру само тако, али на стр. 223 поред тог облика за њиву чита се за пашњак *Прибиѣиѣ рѣван*, који је очито изворни.

Дрине *Гехојине*, в. ОП 10/1989: 6–8), но треба истаћи да је Крушчица „била и остала чисто српско село“.²⁸ За *Мекоча* поред *Мекојиа* в. ниже. У области је присутна варијантност *греб* : *гроб* (као топоним *Грѣбље* : *Грѣбље* 501) али то није фонетска него лексичка изоглоса.

Како се могло и очекивати на овом терену, облици су доследно јекавски, уз мале изузетке (*Пришушија* вероватно икавизам, в. горе; *Прѣзрен* ливада у Језеру можда псеудо(ј)екавизам).²⁹ Занимљиве су потврде јата у *Миљешево* њива у Селима (182) и у *Раишелица* ливада, њива, пашњак, и шума у Обљу (137–140), за први назив уп. Лома 2013: 146 д., за други *ibid.* 187 д. Јекавско јотованье довело је до настанка нових гласова (*Сүсечно*, такође *Сућешино* према званичном облику *Сүсјечно* 191 < **sq-sěk-*,³⁰ *Прѣседовац* = *Прѣсједовац* 161),³¹ а каткад до затамњења структуре топонима. Тако је *Пошћење* заправо *Podъ-stěnje, како је то уочио већ Ђуро Даничић, који име села **ПОЦТИЊЕ** (MS 439), у повељи босанског краља Томаша Остојића синонима војводе Иваниша Драгишића реконструираше, у наслову своје одреднице, као **ПОДЪСТЊНИЕ**, напомињући да „може бити садашње мјесто у Херцеговини Пошћење“, за које је знао из народне песме.³² Та идентификација није тачна и *Поцтиње* из повеље није убицирано (Мргић 2002: 232). Икавски лик *Подсѣиње* има код Гуче Горе (Травник), Г. и Д. *Посѣиње* у Далмацији код Мућа, а јавља се и у Азбуковици упоредо са екавским *Посѣење*,³³ какав има и код Новог Пазара, уп. и слн. *Podstenje* код Илирске Бистрице.³⁴ *Пошћење* на које је Даничић мислио је дробњачко (уп. горе у вези са топонимом *Тушимља*), географски најближе доњоборачком. Као што *Пошћење* није од

²⁸ У *Џвћина* Порија, мн. *Џвћине* Села, Тухобић, Катуну према *Џвчина* Језеро у питању је различита етимологија: **obī'inъn-* ‘општински, заједнички’, уп. *Џвћина њива* Церова, *Џвћин дѣ* Села (в. горе стр. 311), *Џвћен дѣ* Ковачићи, а са друге стране *ovъčipъ као варијанта од *ovъčъjъ (ОП 13/1997: 16), уп. *Џвчѣ њива* њива Церова.

²⁹ Наддијалекатски екавизам је *Тесѣиа* назив за путеве у више села (536) < *цѣсѣиа*, са дисимилацијом *ис* – *си* > *и* – *си*.

³⁰ Ономе што је о етимологији изнето на 192 по Скарићу треба додати село *Сусек* у Срему.

³¹ Није јасно да ли *Шмрѣке* пашњак у Раствовцу и Томишљи, *Шмрѣкова коса* у Љусићима спада овамо (*шмрека* < *сѣмрека), јер се облик са почетним *ш-* јавља и изван јекавског терена, уп. Skok 3: 295: *štrika* „čitava čakavska Liburnija, ikavska i ekavska“. Pulević/Samardžić 2003: 432–434 имају само *смрека*, *смријека*, и у Пиви је *смрѣка* (Цицимил-Реметић 2010: 286; Тијанић-Вујовић 2018: 178).

³² Вук IV 58^о, 17, 279, 315, 329, 331, 366; VIII 56^о, 122.

³³ Павловић 1930: 323 пише: „Висока планинска села: Заовине, Јагоштица, Горња Кошља, Зарожје, Планина и Рујевац побегла су под стене, отуда су код њих честе мале под називима *Посѣење*.“, напомињући: „*Посѣење*, запад. дијалектом *Посѣиње*, данас је термин етнографски за сва насеља под стенама ма којој страни окренутим. Обично су *Посѣиња* мале, а у области има и село овог имена.“

³⁴ У основи тачно тумачење топонима *Пошћење* даје Vuković 1978: 159, указујући на *Подасѣиње* у Босни код Кисељака.

йосѣишии,³⁵ тако и *Рашићѣње*, назив обрадивог земљишта у Рајцу неће бити од *расѣи*, него вероватно *раз-сѣиѣње ‘њива очишћена од стења, камења’; у истом селу има и *Нашићѣње* (170). *Ўжѣла*, ливада и пашњак у Сусјечну (194), поствербал је од *издјелииши* ‘издељено земљиште’.

У случају оронима *Црвањ*, који аутор изводи од *црв* (287), до забуне је довела промена *мњ* > *вњ* до које је дошло у косим падежима. Читање у турском попису из 1475/7. имена места где су власи летовали „Црмна“, „Црман“ (Aličić 1985: 128, 138)³⁶ потврђује нашу претпоставку да је овај ороним у североисточној Херцеговини истог порекла као **Чрѣмљњ** Светостефанске хрисовуље, данас *Црвањ* у Гокчаници (Лома 2013: 232).

Посебан проблем представља рефлекс *-ије* за *-ѣје* у *Бучије* (Дубрава 80, Порија 159, у *Бучију* 153, Трешњевица 211, Улог 241),³⁷ *Борија* Растовац 174, Сусјечно 194, Улог 241), *Врбија*, *Врбије* 91. У овом последњем случају јавља се и очекиван лик *Врбља*, *Врбље* у Томишљи.³⁸ Појава је присутна на ширем терену старе Херцеговине; засад можемо указати на ситуацију у Пивској планини *Бучије* поред *Бучје* (Цицмил-Реметић 2010: 155) и у Пивској жупи *Борије* f.pl. = *Борје* n., *Бучије* n.sg. = *Бучје* (Тијанић-Вујовић 2018: 60, 71). Поставља се питање да ли је у тамошњим говорима било гласовног развоја дивергентног у односу на *-ѣје* > *-је* који је нормалан за српско-хрватски? Одговор пре треба тражити у домену историјске морфологије. У старословенском ове су именице чешће на **-иѣ**, ређе на **-ѣѣ** у номинативу-акузативу једнине, класични рашки правопис пише **-иѣ** и у облицима народног говора где се сигурно изговарало *-је*, доцније се јављају графије типа **ЗНАИѣ**, **ЗНАИѣѣ** које тачније одсликавају реалан изговор; данас је *знаѣе*, *знаѣа*, *знаѣу*, *знаѣем*. У старословенској промени појединих падежа именица овога типа запажа се контракција и вокалска асимилација, локатив једнине на **-и** поред **-ии**, **-ѣи**, инструментал на **-иимѣ** > **-имѣ** поред **-иѣимѣ**, генитив множине на **-ии** > **-и** поред **-ѣи**, **-ѣи**, локатив множине **-ииѣа** > **-иѣа**, инструментал множине **-ии** > **-и**; долази већ тада до извесног мешања са облицима женских *и*-основа. Бифуркација парадигме код топонима типа *Врбље* могла је најпре кренути од локатива *Врби, надограђеног, преузимањем наставка *и*-основа, у *Врби-ју*,³⁹ онда према њему нови номинатив-акузатив *Врбије*. До таквих бифуркација долазило је када се, у следу гласовних развоја, у парадигми смењивало **-ѣ**

³⁵ Како то узима аутор (284).

³⁶ У попису из 1585. изгледа да је већ млађи лик *Црвањ*; Aličić 2014: 321 чита село „Црвун“, које идентификује са Црвњем.

³⁷ По регистру на стр. 494 и пашњак у Обљу, њива у Плочнику; под тим селима нисмо нашли.

³⁸ На истој страници и са другачијим акцентом *Врбље* као назив пашњака.

³⁹ Изгледа да смо овде имали померање акцента у локативу на наставак по моделу *и*-основа.

Сусјечну (194),⁴⁸ имамо *Подгрожђе* у Обљу 290, а у истом селу Клињи варијанте (*Mâlō*) *Ўзгѡжђе* и *Ўзгрѡжђе* (98 д.).⁴⁹

Пишући својевремено о дијалектизму *ивѡра* ‘левкасто удубљење у стени где се скупља кишница’ распрострањеном у говорима југоисточне Србије са западнобугарским паралелама, за који претпостављамо да је дисимилован из *вивора ~ чеш. *vývor* ‘извор’, на крају смо указали на народну лирску песму из Босне (Петрановић 1867: 357^о), са неисторијском садржином и без географских одредница, осим хидронима *Ивор*: Доћераше на Ивор на воду (8), Остала је на Ивор на води (44), закључујући: „Двострука потврда искључује могућност да је посреди штампарска грешка уместо *Извор*, али се чини преслабим доказом за остојање термина *ивор* < *vyvorь ‘извор’ и на подручју Босне.“ (Лома 2006: 232). Сада у Окукиној грађи налазимо *Иворѝ дѡ* као назив њиве и пашњака у Крушчици (107), чиме се потврђује реалност хидрографске основе *ивор-* на тлу Босне и Херцеговине, било да је наша етимологија тачна или не.⁵⁰ Ороним *Ђрѝорѡг*, брдо и велики камен у Језеру (91, 93) упадљиво је сазвучан са фолклорним термином *Ђрдорога* ‘вештица’ забележеним у Спичу, о којем в. Лома 2014: 76 д.

Овим не тако кратким освртом нисмо ни издалека исцрпили све оно што ономастичару нуди књига Милоша Окуке.⁵¹ Можемо од овог аутора само пожелети још сличних радова.

Литература

- Вук I–IX:** Вук Стефановић Караџић, *Српске народне њесме*, I–IV Беч 1841–1862, V–IX Београд 1935–1940.
- Грковић 1986:** Милица Грковић, *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског властелинства у XIV веку*, Београд.
- Динић 2008:** Јакша Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Београд.
- ЗН:** *Сѝари српски зайиси и најѝиси* I–VI, изд. Љ. Стојановић, Београд / Сремски Карловци 1902–1926.
- Ивић 1985:** Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад.
- Лома 1987:** Александар Лома, Топономастички трагови латинског хришћанства у унутрашњости преднемањѝке Србије, *Историјски гласник* 1987, 1–2, стр. 7–28.
- Лома 1997:** Александар Лома, Српскохрватска географска имена на *-ина*, *-ине*, *Ономастолошки ѝрилози* XIII 1–26.
- Лома 2005:** Александар Лома, Глаголи *koriti и *kuditi у словенској и српској ономастици, *Ономастолошки ѝрилози* XVIII 21–30.

⁴⁸ Вероватно повратна изведеница од старог локатива *Гвожђах од *Гвожђане, уп. ОП 21/2011: 443 д.

⁴⁹ За префикс уп. *Ўзрјѣче* Бак, Рајац.

⁵⁰ Придевско образовање *иворѝ* не говори јој у прилог; са друге стране, сада је у Тимоку поред *ивѡра*, *ивѡрка* (Динић 2008: 265) посведочен и недисимилован лик *вивѡри* tr. ‘сила превише воде или коју другу течност у шта’, intr. ‘истиче (о води или другој течности)’ (id. 67).

⁵¹ Антропонимје смо се дотакли само у мери у којој се одразила у топонимији.

- Лома 2006:** А. Лома, О једном источносрбијанско- западнобугарском дијалектизму (срп. дијал. *ивора*, буг. дијал. *ивер* и сл.), *Годишњак за српски језик и књижевности Филозофског факултета у Нишу* 8: 229–233.
- Лома 2013:** Александар Лома, *Топонимија Бањске хрисовуље* (Библиотека Ономатолошких прилога књ. 2), Београд.
- Лома 2014:** Александар Лома, Прасл. **rog-* ‘видети, гледати’?, *Studia Borysiana. Etymologica diachronica Slavica*, Warszawa, 73–85.
- Лома С. 2004:** Светлана Лома, Домаће становништво муниципија S. у светлости нових епиграфских сведочанстава, *Сџаринар* LIII–LIV 35–63.
- Михајловић 1992:** Велимир Михајловић, *Име њо зайовести. Имѣраѣивни ономаѣиѣкон срѣскохрваѣског језика*, Београд.
- Мишковић 1875:** Јован Мишковић, Опис Рудничког округа (II), *Гласник Српског ученог друштва* XLI 104–282.
- Младеновић 2003:** Александар Младеновић, *Повеле кнеза Лазара*, Београд.
- Мргић 2002:** Јелена Мргић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд.
- ОП:** *Ономаѣолоѣки ѣрилози*, Београд.
- Павловић 1930:** Љубомир Павловић, Соколска нахија, *Српски еѣнографски зборник* XLVI, *Насеља и ѡрекло сѣановниѣшѣва* књ. 26, Београд, 307–505.
- Петрановић 1867:** Богољуб Петрановић, *Српске народне ѣјесме из Босне (женске)*, Сарајево.
- РКС:** Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних сѣарина српских* I–III, Београд 1863–1864.
- СРНГ:** *Словарь русских народных говоров*, Москва / Санкт-Петербург 1965–.
- СРЯ XI–XVIII:** *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, Москва 1975–.
- Тијанић-Вујовић 2018:** Мара Тијанић-Вујовић, *Топонимија Жуѣе ѣивске* (Библиотека Ономатолошких прилога књ. 4), Београд.
- Фасмер:** Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* I–IV. перевод и дополнения О. Н. Трубачева, Москва 1986–1987.
- Цицил-Реметић 2010:** Радојка Цицил-Реметић, *Топонимија Пивске ѣланине* (Библиотека Ономатолошких прилога књ. 1), Београд.
- Шульгач 1998:** В. П. Шульгач, *Праслов 'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції, Київ*.
- ЭССЯ:** *Этимологический словарь славянских языков*, Москва 1974–.

*

- Aličić 1985:** Ahmed S. Aličić, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo.
- Aličić 2008:** Ahmed S. Aličić, *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, Mostar.
- Aličić 2014:** Ahmed S. Aličić, *Opširni katastarski popis za oblast Hercegovu iz 1585. godine*, Sarajevo.
- Detelić 2007:** Mirjana Detelić, *Epski gradovi — leksikon* (Balkanološki institut SANU, Posebna izdanja 84), Beograd.
- MS:** *Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, ed. Fr. Miklosich, Wien 1858.
- Nieckula 1971:** Franciszek Nieckula, *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław.
- Pulević/Samardžić 2003:** Vukić Pulević / Novica Samardžić, *Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore*, Podgorica.
- RJA:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- Rospond 1983:** Stanisław Rospond, *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ*, Wrocław.
- Schramm 1981:** Gottfried Schramm, *Eroberer und Eingessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.*, Stuttgart.

- SHG:** *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, Edycja elektroniczna, red. T. Jurek, Kraków 2010–2016, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/index.php>.
- Skok:** Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–III, Zagreb 1971–1973.
- SP:** *Słownik prastłowiański*, Kraków 1974–.
- Svoboda 1964:** J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha.
- Šabanović 1982:** Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo.
- Vaillant 1974:** André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, Tome IV: *La formation des noms*, Paris.
- Vuković 1978:** Jovan Vuković, *Ogledi tumačenja naših toponimskih naziva*, *Godišnjak ANUBiH* XVII, *Centar za balkanološka ispitivanja* knj. 15, Sarajevo, 149–169.